

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

"וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת-עֵזָה וְאֶת-גְּבוּלָהּ, וְאֶת-אֲשֶׁקְלוֹן וְאֶת-
גְּבוּלָהּ; וְאֶת-עֶקְרוֹן וְאֶת-גְּבוּלָהּ"

(שופטים פרק א' פסוק י"ח)

למרות הנאמר בפסוק זה, רוב החוקרים משערים כי אשקלון מעולם לא נכבשה על ידי שבט יהודה ונותרה פלשתית עד לחורבנה על-ידי בבל בסוף ימי בית ראשון. ההתפארות בתנ"ך בכיבוש אשקלון נבעה ככל הנראה מהרצון להאדיר את שבט יהודה על פני שאר השבטים.

מצור

מצור היא צורת לחימה שהייתה נפוצה בעת העתיקה ובימי הביניים, כאשר אחד מהצדדים הלוחמים מבקש לכבוש מתחם מבוצר. הכוח התוקף מכתר את היעד וחוסם את דרכי האספקה תוך התקפות על הביצורים במטרה להבקיעם. פיתוחים והמצאות של כלי נשק שונים השפיעו על לוחמת המצור ועל תכנון הביצורים (למשל, המצאת התותח בתקופה הרומאית). בעת המודרנית הפך המצור ה"קלאסי" ללא רלוונטי, בשל אמצעי הלחימה המשוכללים ומשום שרוב הערים אינן מוקפות חומה.

הידעת

בחוצות אשקלון

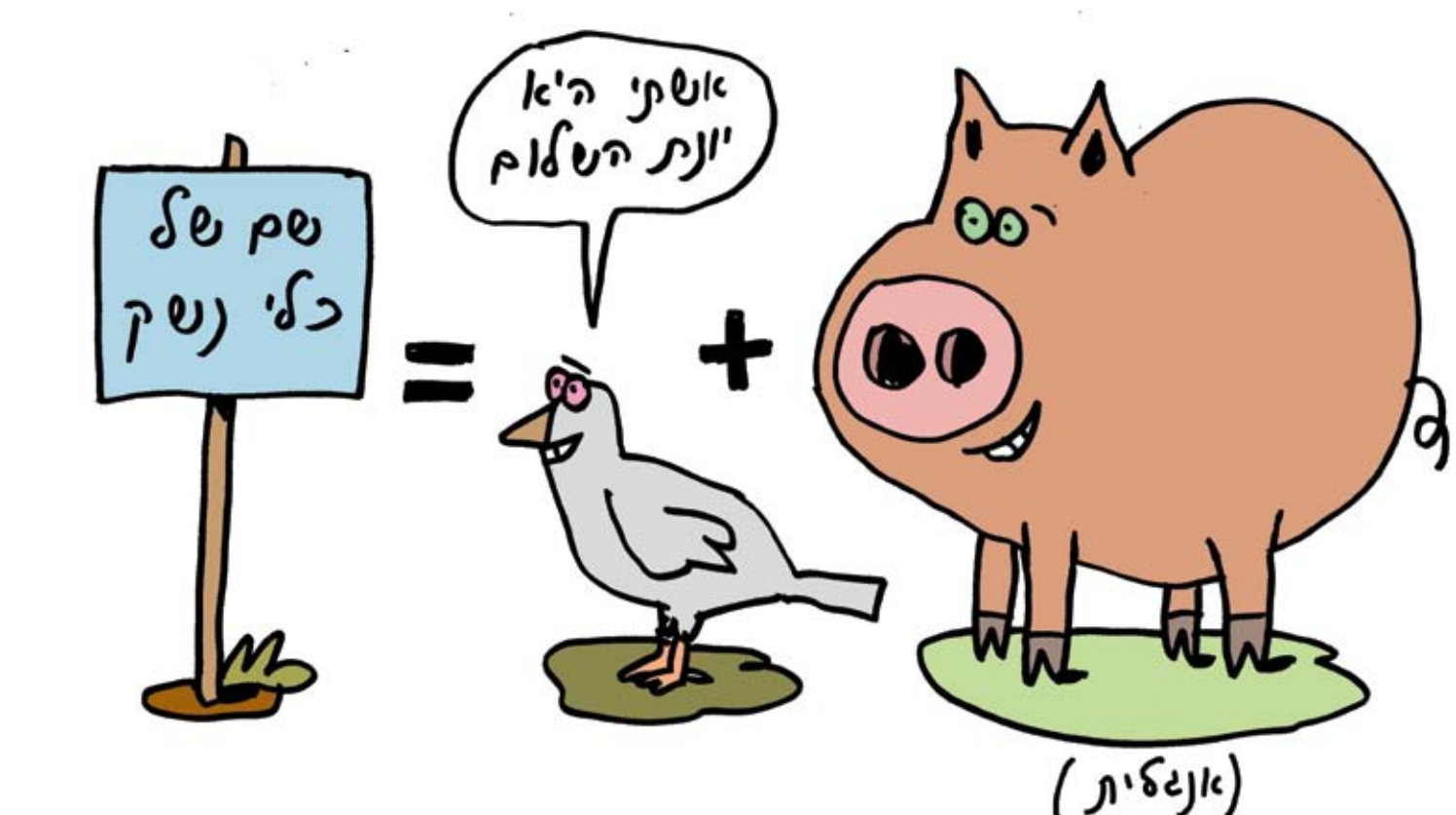
יהדות באשקלון העתיקה

1. גרזן-יד. היה בשימוש האדם הקדמון לאורך מאות שנים.
2. גרזן מוט. הופיע לראשונה לפני 100,000 שנה לערך.
3. גרזן "מקור הברווז" - הופיע לראשונה לפני 4000 שנה לערך.
4. גרזן כפול. שימש את צבאות יוון ורומי, הופיע לראשונה לפני 3000 שנה בערך.
5. קשת מוצלבת. הומצאה בסין לפני למעלה מאלף חמש מאות שנה, הייתה בשימוש בעיקר בימי הביניים באירופה.
6. מפלצת האש. אחד מכלי הנשק הראשונים שהופעלו בעזרת אבקת שירפה. הופיע לראשונה לפני 1100 שנה לערך.
7. אקדח בריח צור. מקורו במאה השש עשרה, יורה רק קליע אחד בכל פעם.
8. אקדח תופי- נשק מודרני עשוי פלדה אשר פותח בראשית המאה התשע עשרה.

חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

יהדות באשקלון העתיקה

A cartoon illustration of a cavewoman with long brown hair, a beard, and a headband, wearing a brown fur tunic. She is standing on a patch of green grass with a small dog in the background.

ד
נאנדרטל

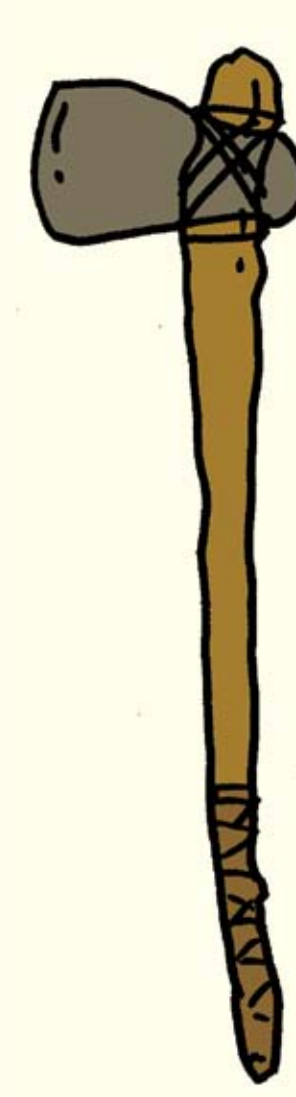
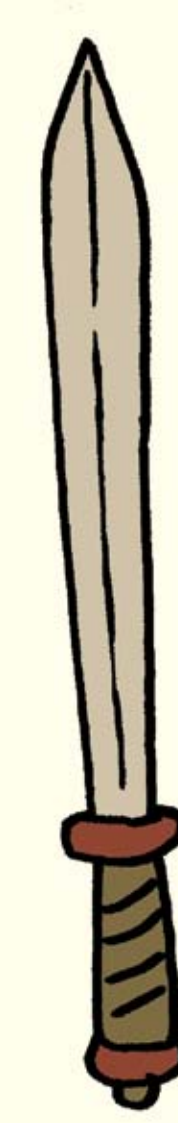
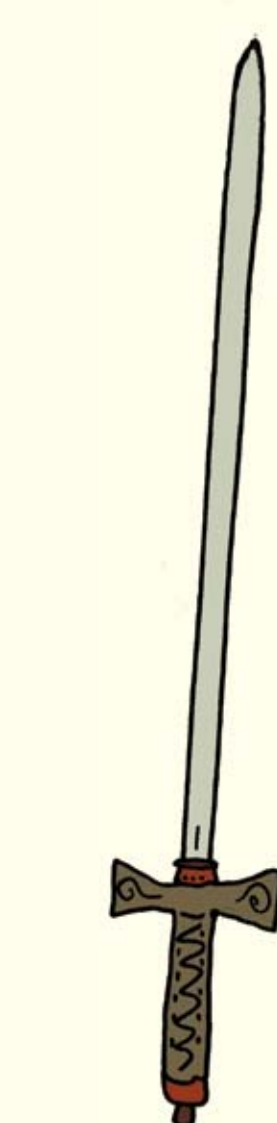
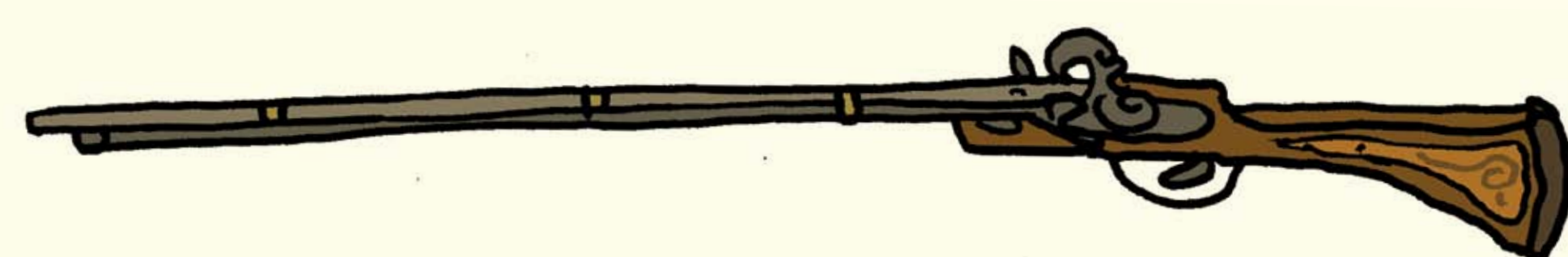
ג
אביר אנגלי

ב חייל ספרדי

ח
חייל פרעונוי

סמל לכניעה

חיילי האימפריה הרומית
נהגו להניף ענפי זית
כסימן לכניעה (בדומה
לדגל לבן). בעקבות מנהג זה
התפתח בעת העתיקה מנהג
של הושטת ענף זית
כסימן לשלום.

הידעת

מצאו כלי נשק אחד שאינו מתאים לעת העתיקה

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

אל-תגידו בגת, אל-תבשרו בחוצות אשקלון: פן-תשמחנה
בנות פלשתים, פן-תעלזנה בנות הערלים

(שמואל ב' פרק א' פסוק כ')

הפסוק לעיל, מתוך קינת דוד, הוא אחד מן הקטעים המפורסמים ביותר במקרא בהם מוזכרת אשקלון. בקינה ביטא דוד את היגון שחש על מותם של יהונתן ושאול. בפסוק באה לידי ביטוי התדמית של אשקלון כעיר נכרית: דוד מבקש מבני ישראל שלא יודיעו בחוצות הערים הפלישתיות גת ואשקלון על מותו של מלך ישראל, כדי למנוע שמחה לאיד במחנה האויב.

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

בקינתו המפורסמת מבקש דוד שלא יספרו באזור אשקלון הנכרית על מותו של שאול, המלך העברי הראשון. עד המלכתו הנהיגו את העם נביאים, שופטים וכהנים. בתנ"ך מוזכר הרצון של בני ישראל במלך "ככל הגויים", אך גם החשש מפני מלך עריץ, שיראה בעצמו ייצור עליון. שאול היה אדם פשוט וענו, ש"הלך לחפש אתונות ומצא מלוכה" - לא רדף אחרי השלטון וזכה לברכת האל.

חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

טקס ההמלכה

טקס ההכתרה, המעניק למלך סמכויות שלטון רשמיות, נעשה בעת העתיקה בדרך כלל באמצעות משיחה בשמן, המסמלת את בחירתו של המלך על-ידי האל.

הידעת?

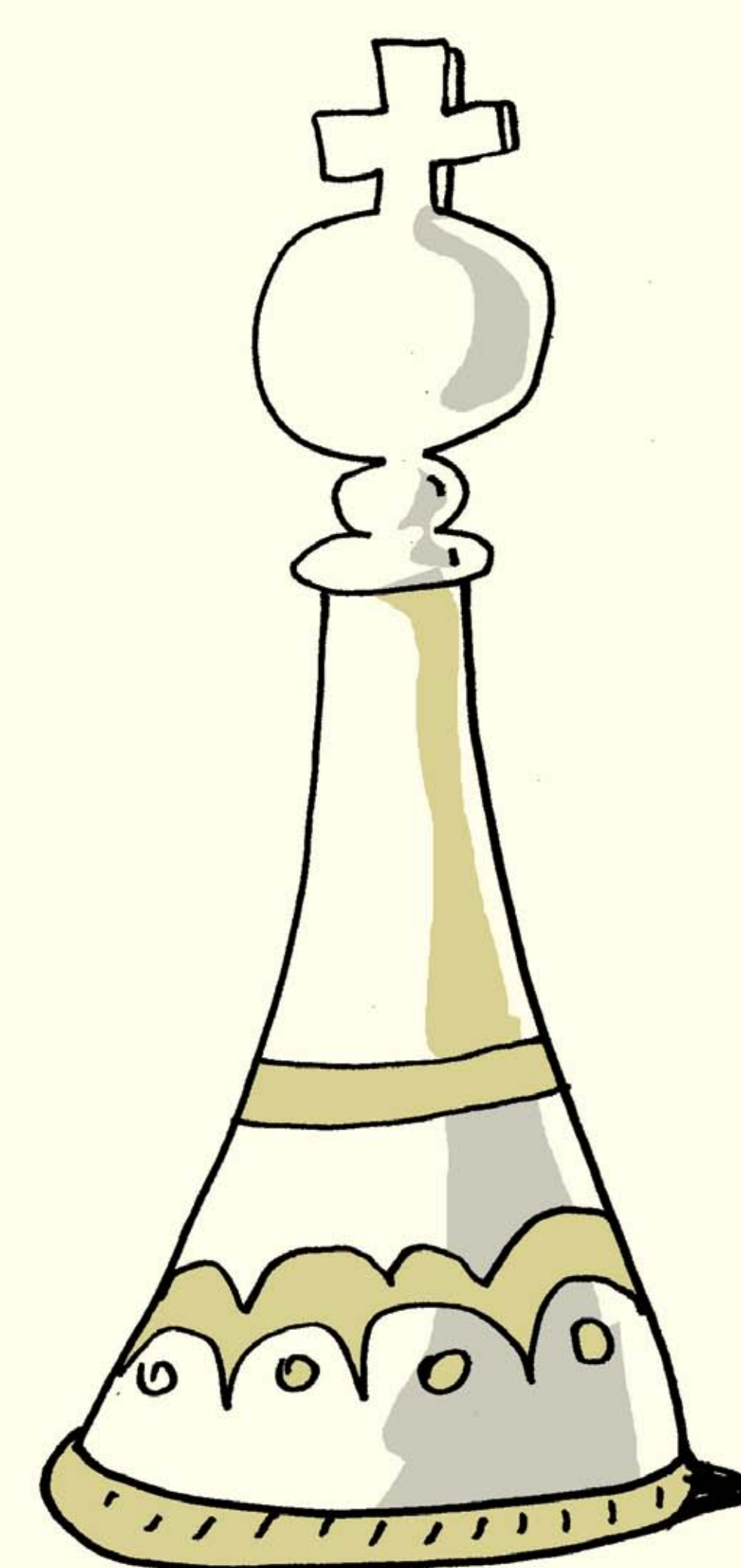
מצאו את יוצא הדופן

3

2

1

6

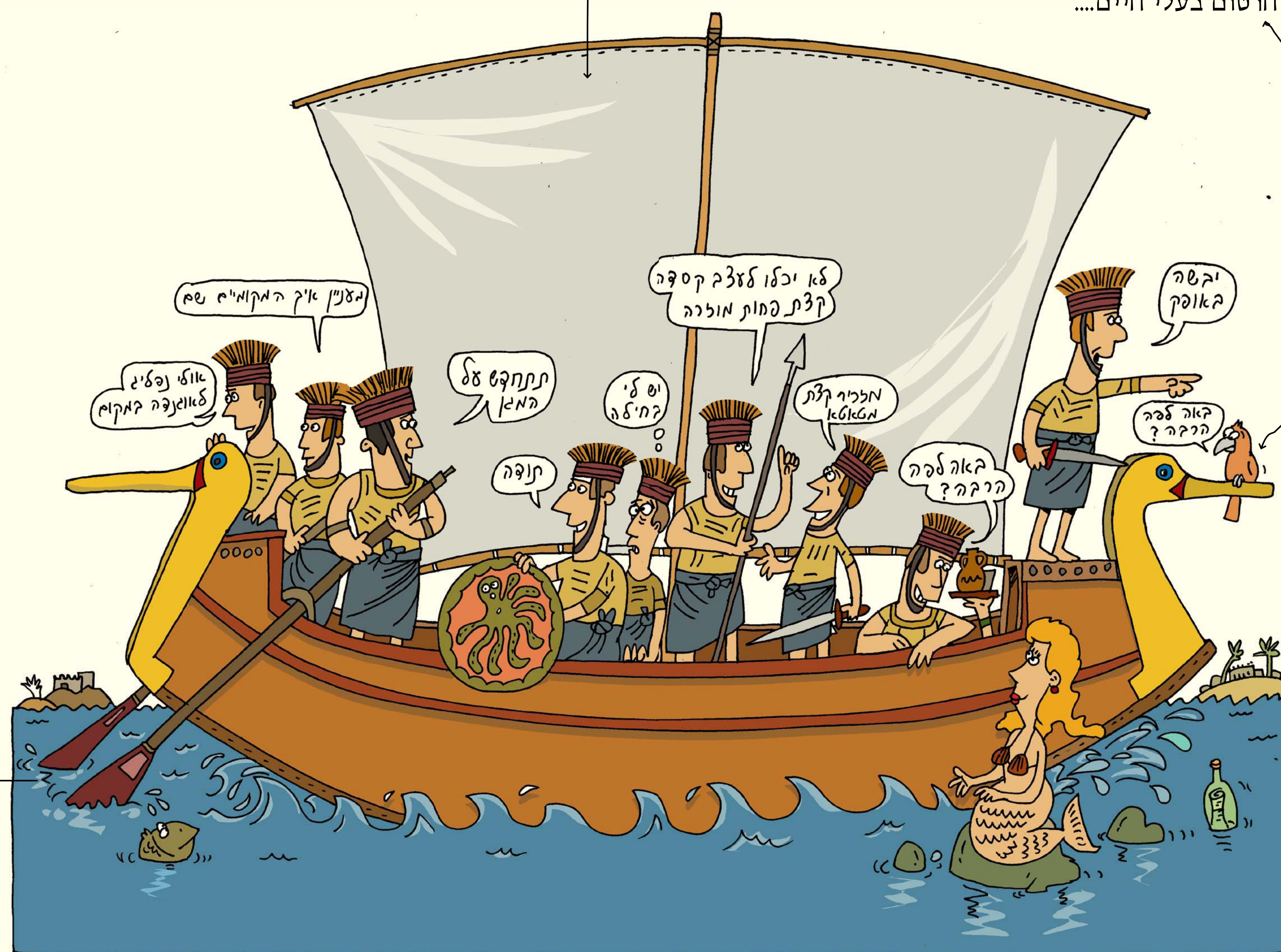
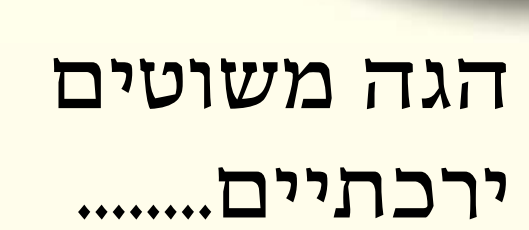

5

4

הידעת

הידעת

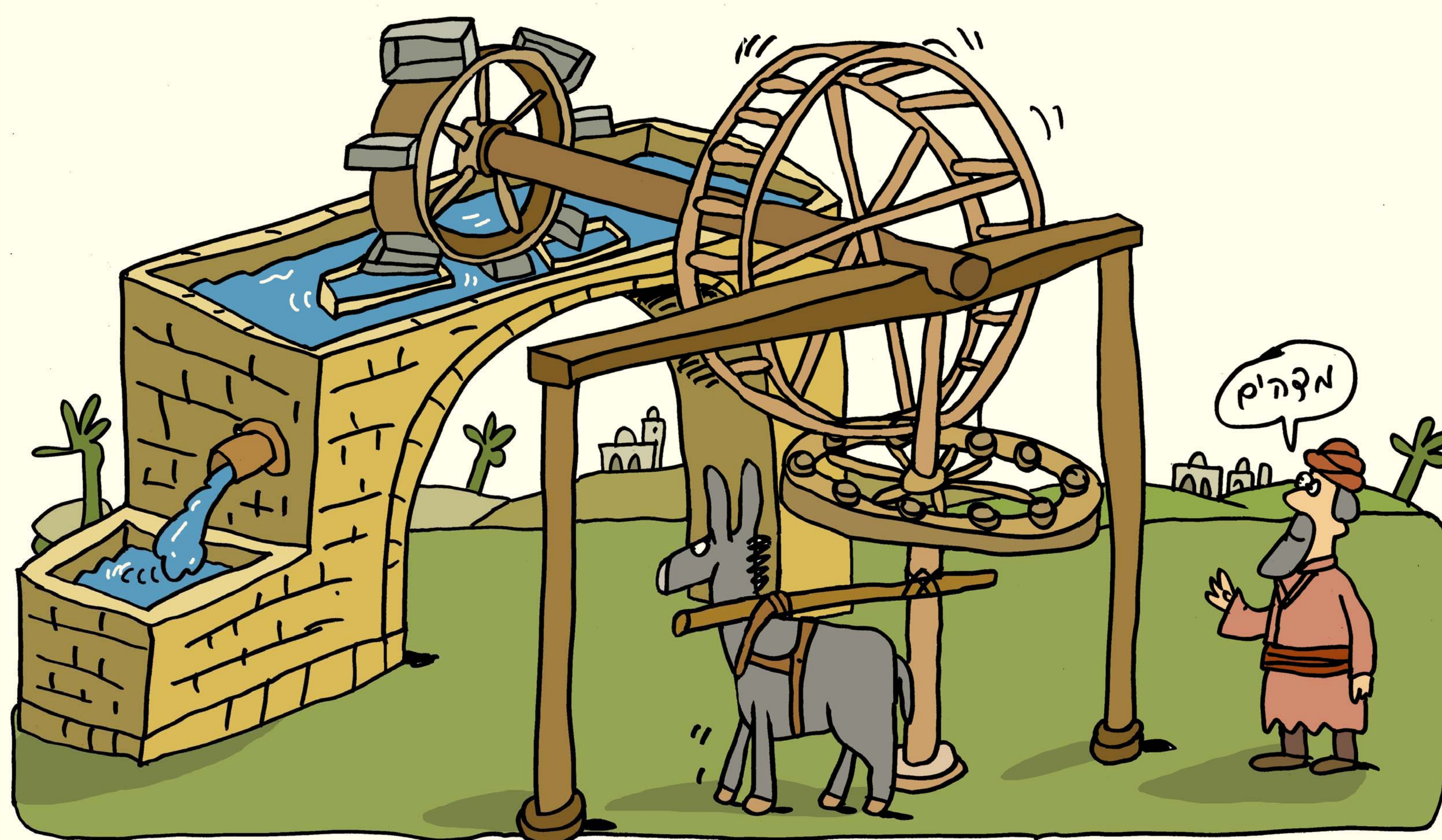
בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

במאה ה'2 יצא למסע סוחר יהודי, הידוע עד היום בכינוי בנימין מטודלה. את רשמיו תיאר בספר "מסעות בנימין", (משנת 1700).

כך כתב על אשקלון: "...גדולה ויפה, ובאין אליה בסחורה מכל המקומות, כי היא יושבת בקצה גבול מצרים. ובה כמו מאתיים יהודים רבנים [...] ארבעים קראין, ושם כותים, כמו שלוש מאות. ושם בתוך העיר בור שקורין לו 'ביר איברהים' אשר חפר בימי פלישתים. ומשם מהלך יום לשנג'ורש' היא לוד".

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

שם משפחתו של הנוסע היהודי המפורסם, שהגיע אף לאשקלון, היה "בר-יונה".
הכינוי "מטודלה" נובע מכך שהוא היה מהעיר טודלה שבספרד. מסעותיו נמשכו כשמונה שנים, והוא עבר בהם בין היתר בצרפת, איטליה, יוון, סוריה, מצרים, תימן, פרס והודו. הפרק הארוך והמפורט ביותר בספר מוקדש לירושלים.

אוצרות ידע גנוזים

ב"גניזת קהיר", שנתגלתה בבית הכנסת העתיק "בן עזרא" בקהיר, נמצאו מאות אלפי דפים ומסמכים; לא רק דפים מכתבי הקודש אלא גם ספרים, מכתבים, אגרות, פנקסי חשבונות ועוד. בשל העושר והמגוון של הטקסטים העתיקים שנשתמרו בה היא נחשבת הגניזה החשובה ביותר בעולם היהודי. נמצא בה גם מכתב מן המאה ה-12, בערבית הכתובה באותיות עבריות, ובו מבקש יהודי אשקלוני סיוע מאחיו, החי במצרים, לגייס את הכסף הדרוש כדי לפדות נערה יהודייה מידי הצלבנים.

הידעת?

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

כיצד אנשים התמצאו במרחב לפני המצאת ה GPS ואפליקציית WAZE ?

בימי קדם היו מנווטים בעיקר באמצעות השמש, הירח הכוכבים. לעזרתם השתמשו במפות, מצפנים, אצטרולבים וסקסטנטים (מכשירים קדומים לניווט אסטרונומי). כיום, חלק מהידע האנושי הקדום שסייע לבני האדם לנווט באמצעות גרמי השמיים אבד מן העולם. אולם, לציפורים הנודדות יש יכולות ייחודיות לזהות היכן הן נמצאות.

התדעו כיצד הן מנווטות?

- א. במוחן של הציפורים יש מרכיב מגנטי, שבעזרתו הן מסוגלות לזהות איפה הן נמצאות.
- ב. הן משתמשות בשמש ובכוכבים
- ג. הן יכולות להבחין בשינויים בלחץ הברומטרי
- ד. באמצעות צלילים של הרוח והים שבני האדם אינם מסוגלים לשמוע
- ה. הן זוכרות מיקומם של פריטים גדולים בנוף, כגון: הרים, יערות, אגמים
- ו. כל התשובות נכונות

חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

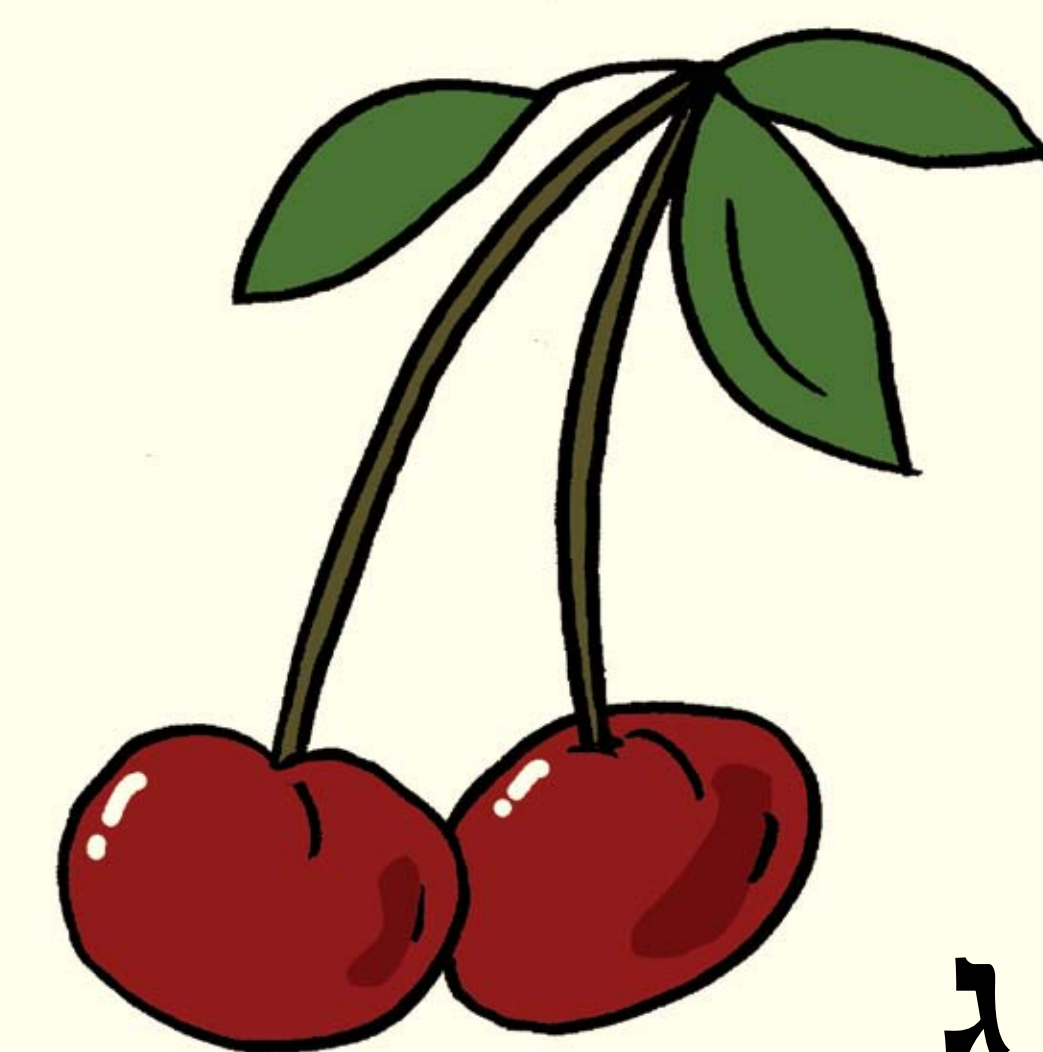

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

מצאו 3 פריטים שאינם שייכים לשבעת המינים

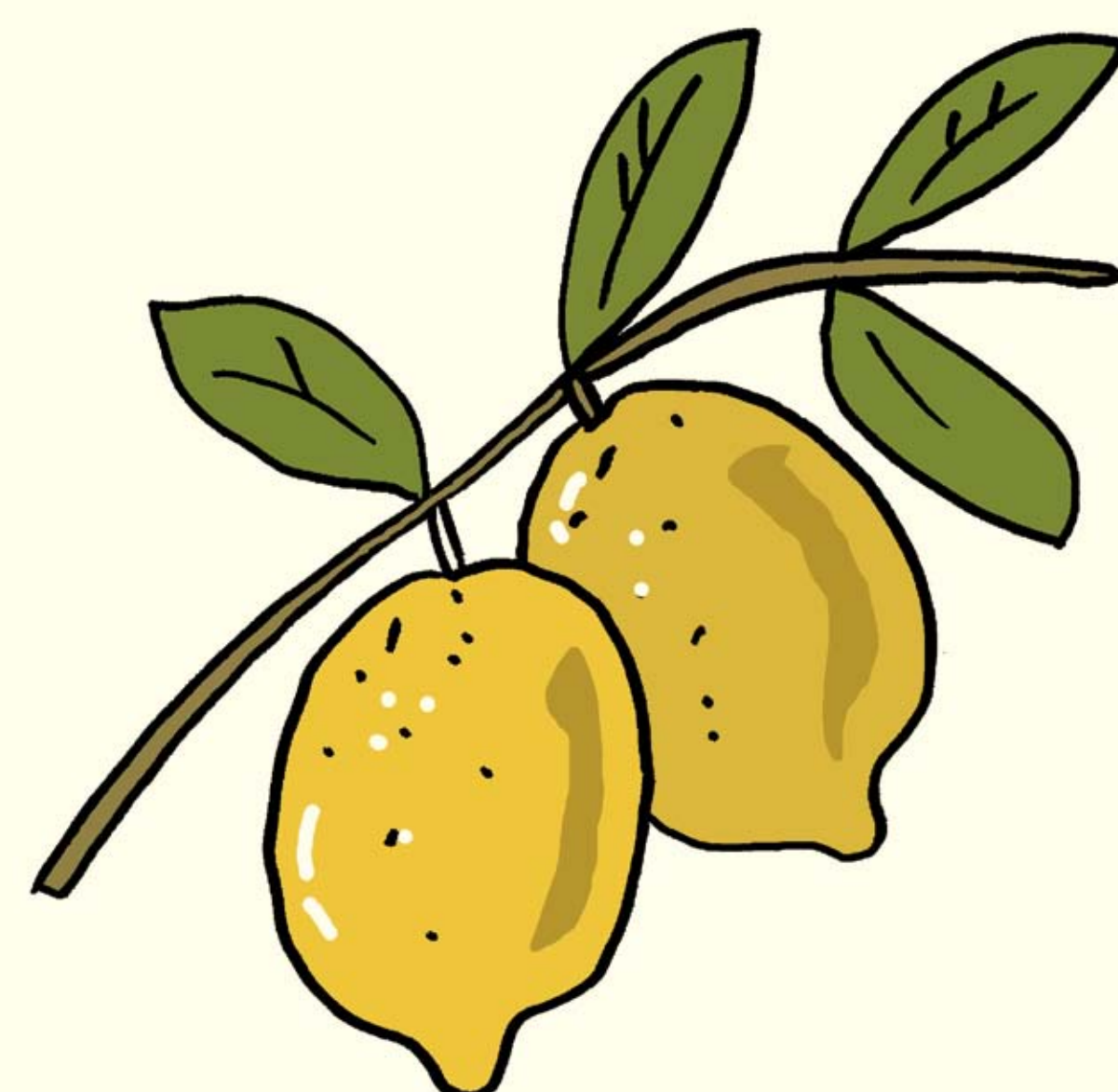
ג

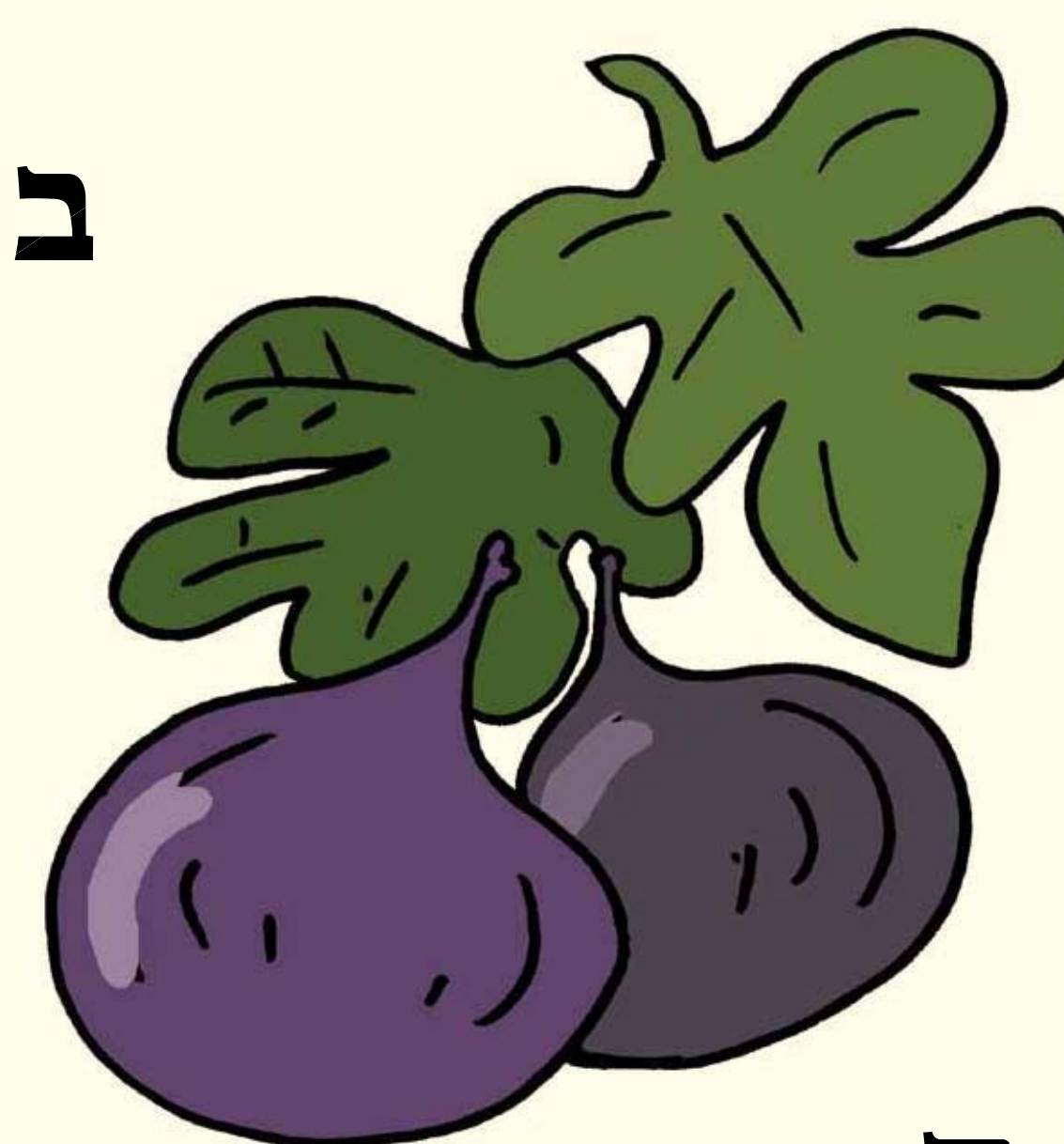
ב

ז

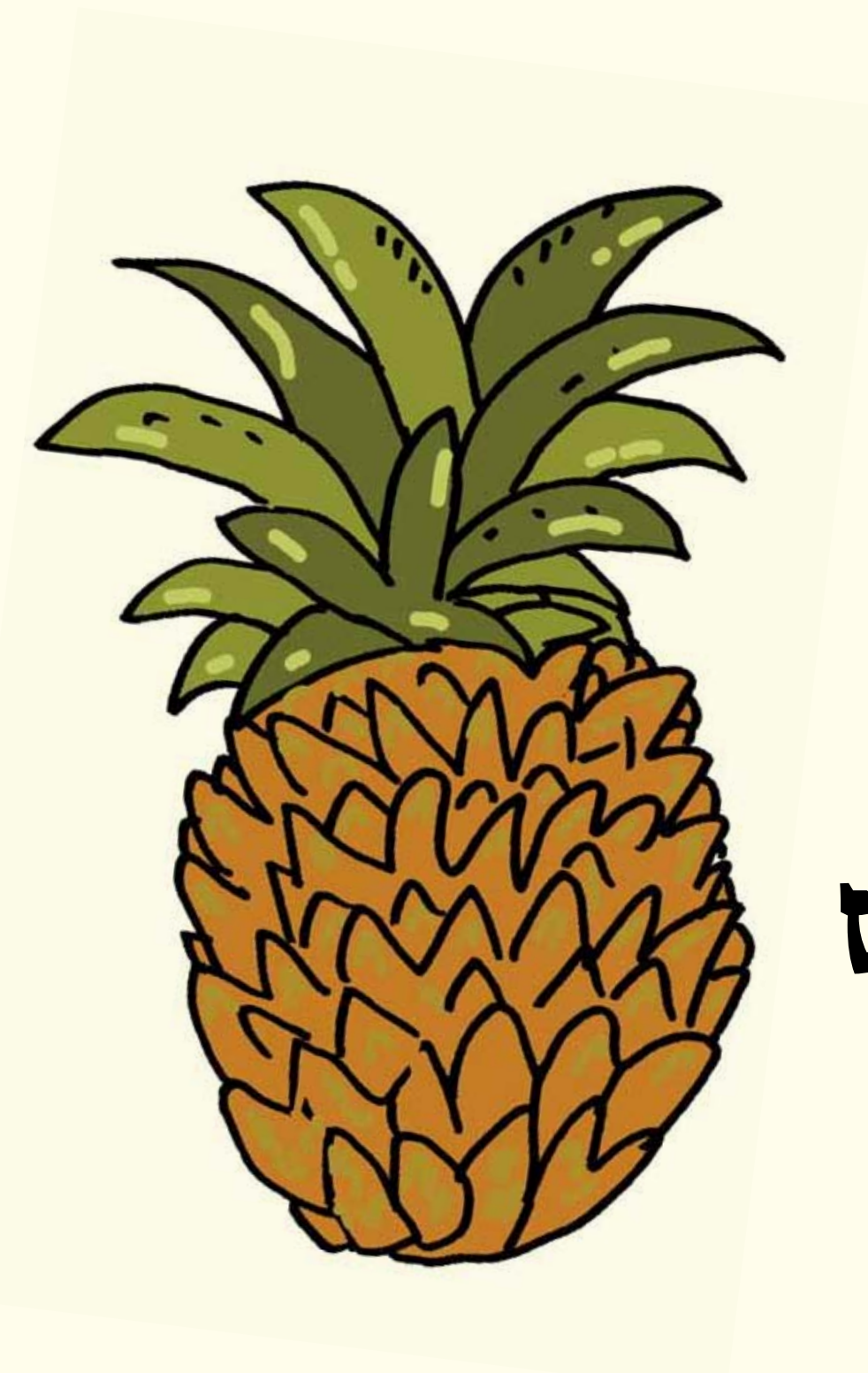
ו

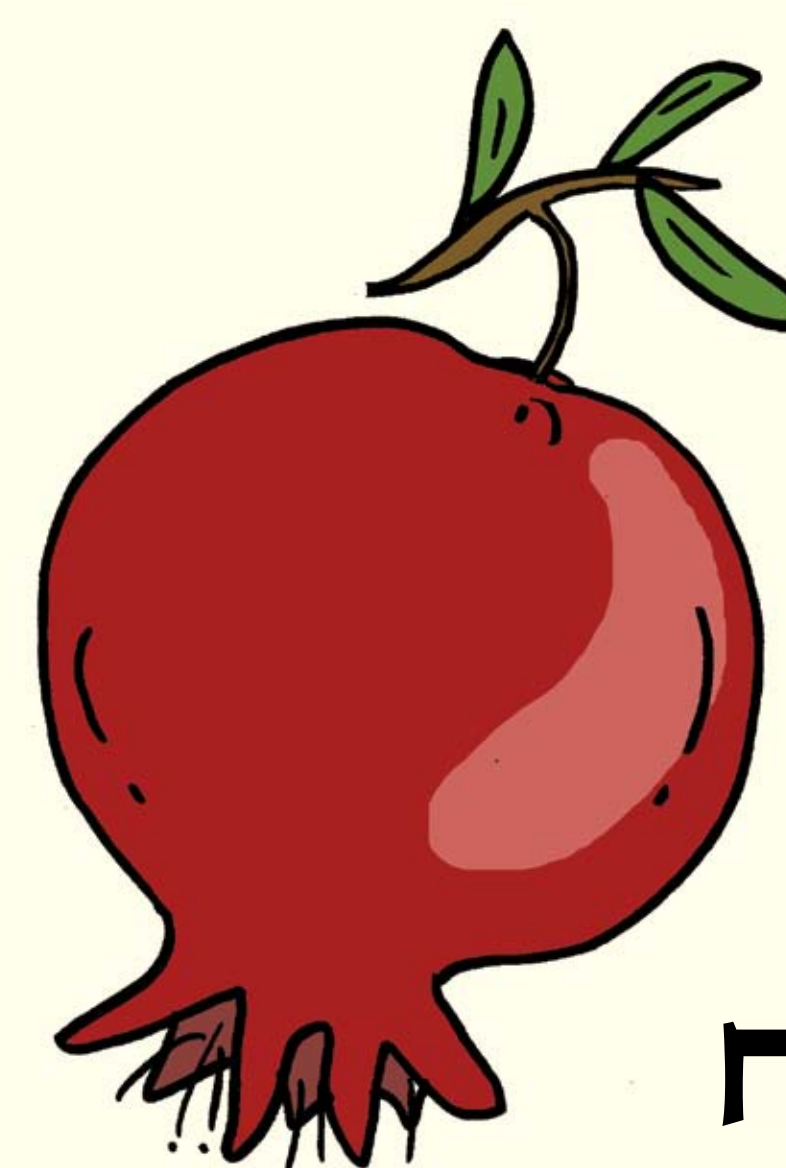
ה

ד

ט

ח

ז

י

בצלצלו אשקלון

הבצל נמנה עם צמחי התרבות הקדומים ביותר בעולם. אף כי ערכו התזונתי מועט, הייתה לו חשיבות כתבלין להוספת טעם לאוכל. בעת העתיקה התפרסם באשקלון מין בצל משובח וטעים, שנקרא על שם העיר "בצל אשקלוני".

הידעת

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

וַיָּרֶד אֲשָׁקְלוֹן וַיֵּן מֵהֶם שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת-חֲלִיצוֹתָם,
וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת, לַמְּגִידֵי הַחִידָה

(שופטים פרק י"ד, פסוק י"ט)

דמותו הססגונית של השופט המקראי שמשון, "שמשון הגיבור", קשורה בסיפורים רבים שהתרחשו באזור השפלה ומישור החוף. הידוע בהם הוא אהבתו העזה לדלילה הפלשתית, שהסגירה אותו לידי בני עמה וגילתה להם את סוד כוחו (שיערו). שמשון החליט למוטט את בית האסורים בו החזיקו בו, תוך כדי שקרא "תמות נפשי עם פלישתים".

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

התאימו בין הגיבור לבין נקודת התורפה שלו

ז

ד

ג

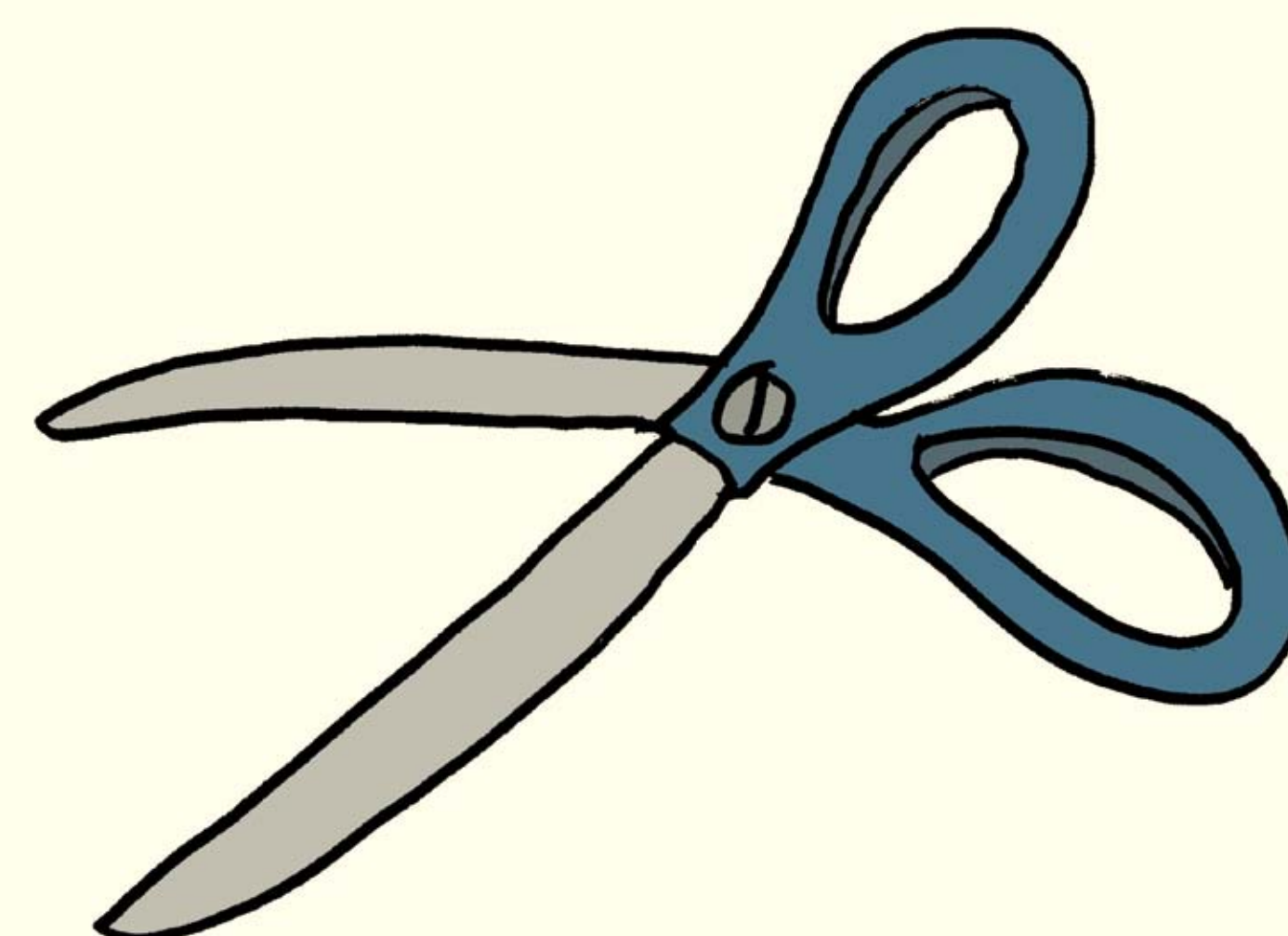
ב

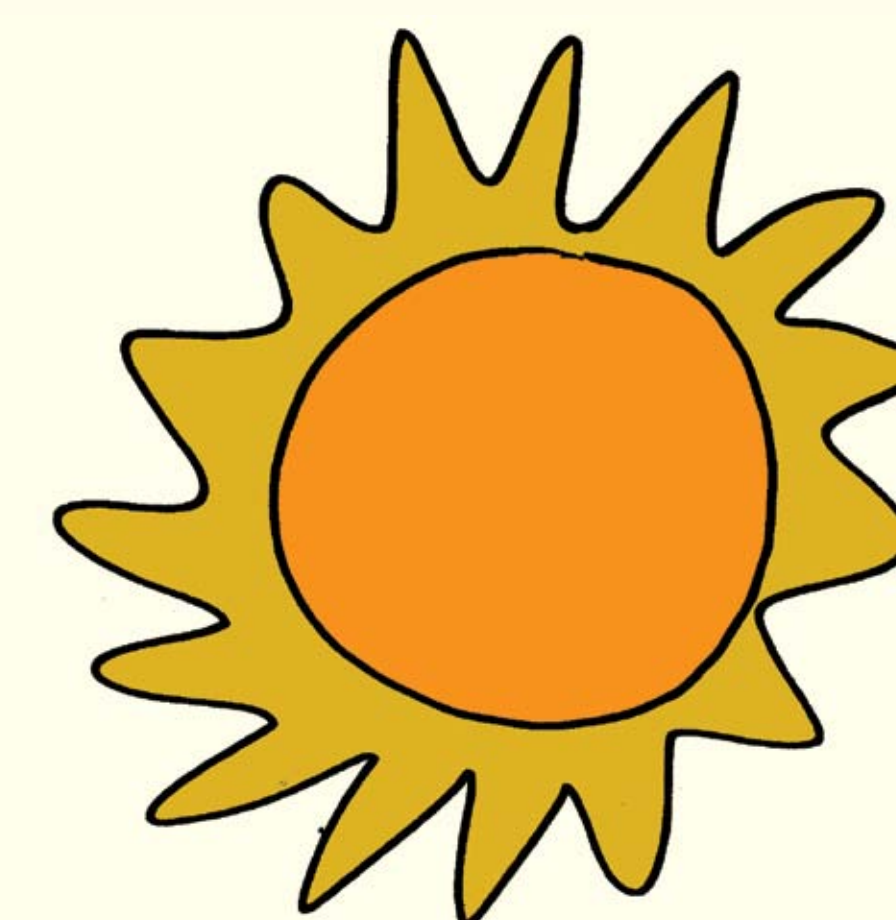
4

3

2

1

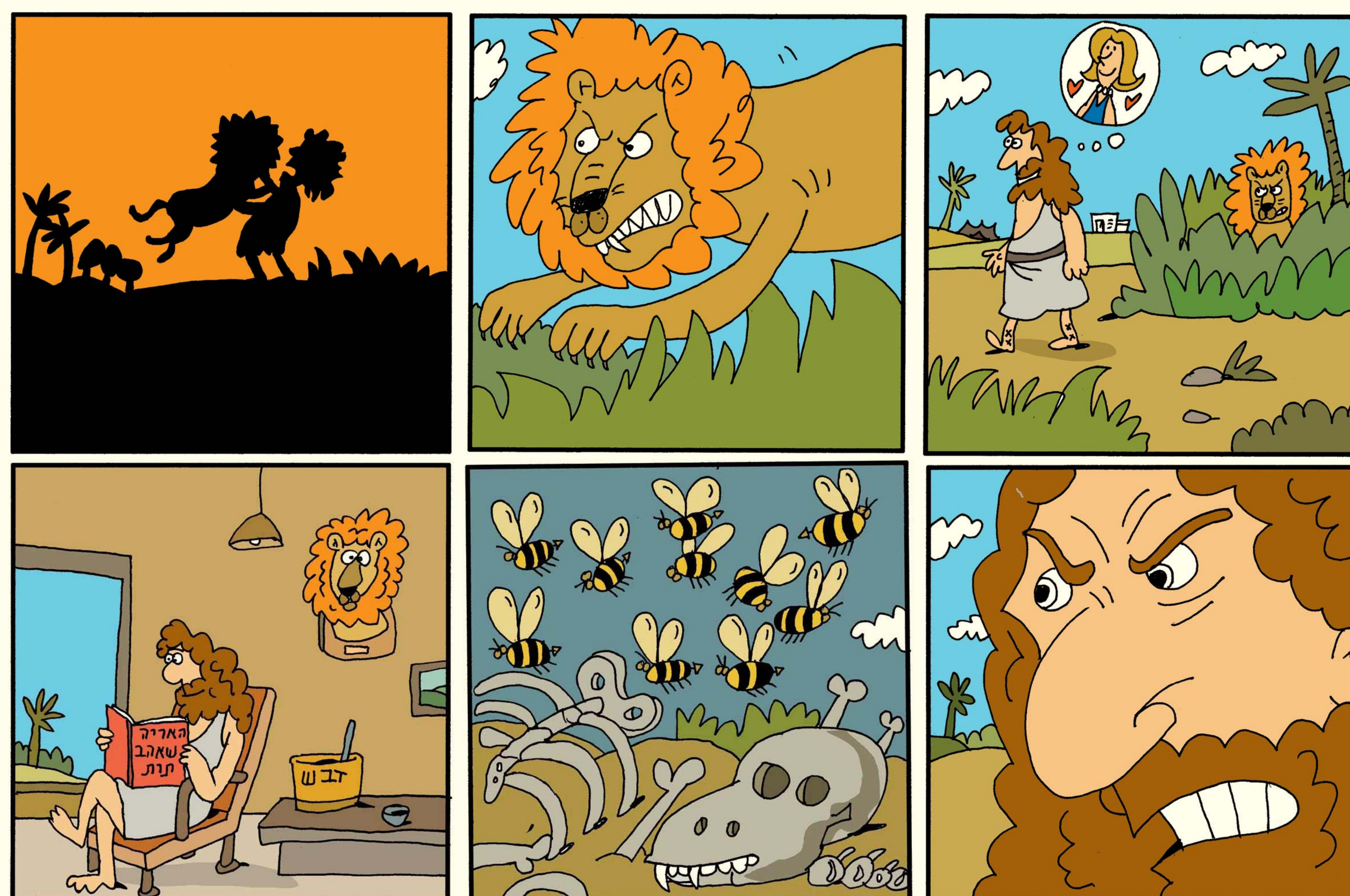
בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

מה הקשר בין הפתגם "מעז יצא מתוק" לבין שמשון הגיבור?

במשתה חתונתו לאשתו הראשונה, חד שמשון חידה לאורחיו הפלישתים:
"מָה־אֵכֶל יֵצֵא מֵאֵכֶל גִּמְעֵז יֵצֵא מֵתֹק" (שופטים י"ד, י"ד). כוונתו הייתה לאירוע בו
הרג הוא עצמו אריה, ולאחר מכן רדה דבש מכוורת דבורים שהשתכנה בתוך
גווייתו. העז (חזק) הוא האריה והמתוק- הדבש. בעברית נהיה חלק זה של החידה
לביטוי שמשמעו שונה מהקשרו המקורי: רעה שגרמה לטובה.

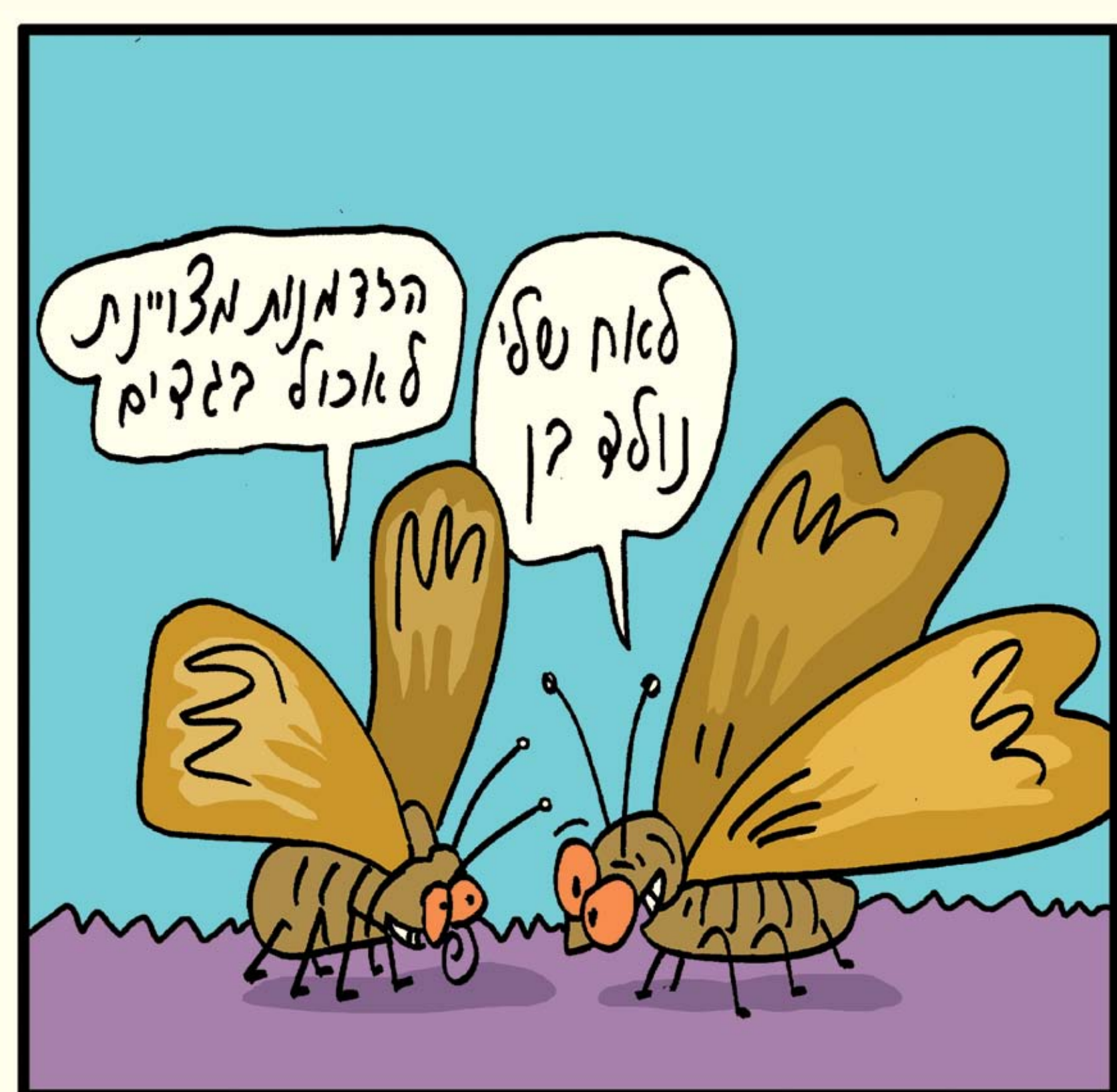

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

בכל איור מסתתר שם של מקום מהאזור

3 * על פי שמיעה

2

1

ד

ת

א נ

5

4

נ

ע

השם אשקלון

הממצא הקדום ביותר בו נזכרת אשקלון הוא מן המאה ה-19 לפנה"ס: שבר חרס ממצרים. המלכים המצריים נהגו לכתוב בכתב חרטומים את שמות אויביהם על גבי פסלונים או חרסים, ואז לשבור אותם תוך כדי מארות וקללות נגדם. בחרס מסוג זה מופיעה המלה "אשקונה", ככל הנראה העיר אשקלון.

הידעת?

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

על-פי היהדות, מצווה לעלות לירושלים שלוש פעמים בשנה. בתלמוד הירושלמי מסופר על שני אחים מאשקלון שעלו לרגל, ובהיעדרם אלוהים זימן מלאכים בדמותם שיצאו ויכנסו אל הבית, כדי שרכושם לא ייגנב. כשחזרו שאלו אותם שכניהם: "היכן הייתם?" ענו היהודים "בירושלים" ואת מי השארתם בבית? - "אף אחד", ואז אמרו השכנים הנוכריים: "ברוך אלוקי העברים שלא עזב אותם לעולם".

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

שלושת הרגלים

שלוש הרגלים הוא כינוי לפסח, שבועות וסוכות - החגים בהם הצטווה עם ישראל להגיע לבית המקדש בירושלים ולהביא תרומה מתבואתם ופירותיהם. בחפירות ארכיאולוגיות נמצאו מספר מתחמי אבן עתיקים בצורת כף רגל. הארכאולוג אדם זרטל טען כי לפני שירושלים הייתה למרכז הדתי של העם, נציגי השבטים היו מתאספים בשלושת החגים במקומות אלה, וזהו מקור הביטוי "עלייה לרגל".

הידעת?

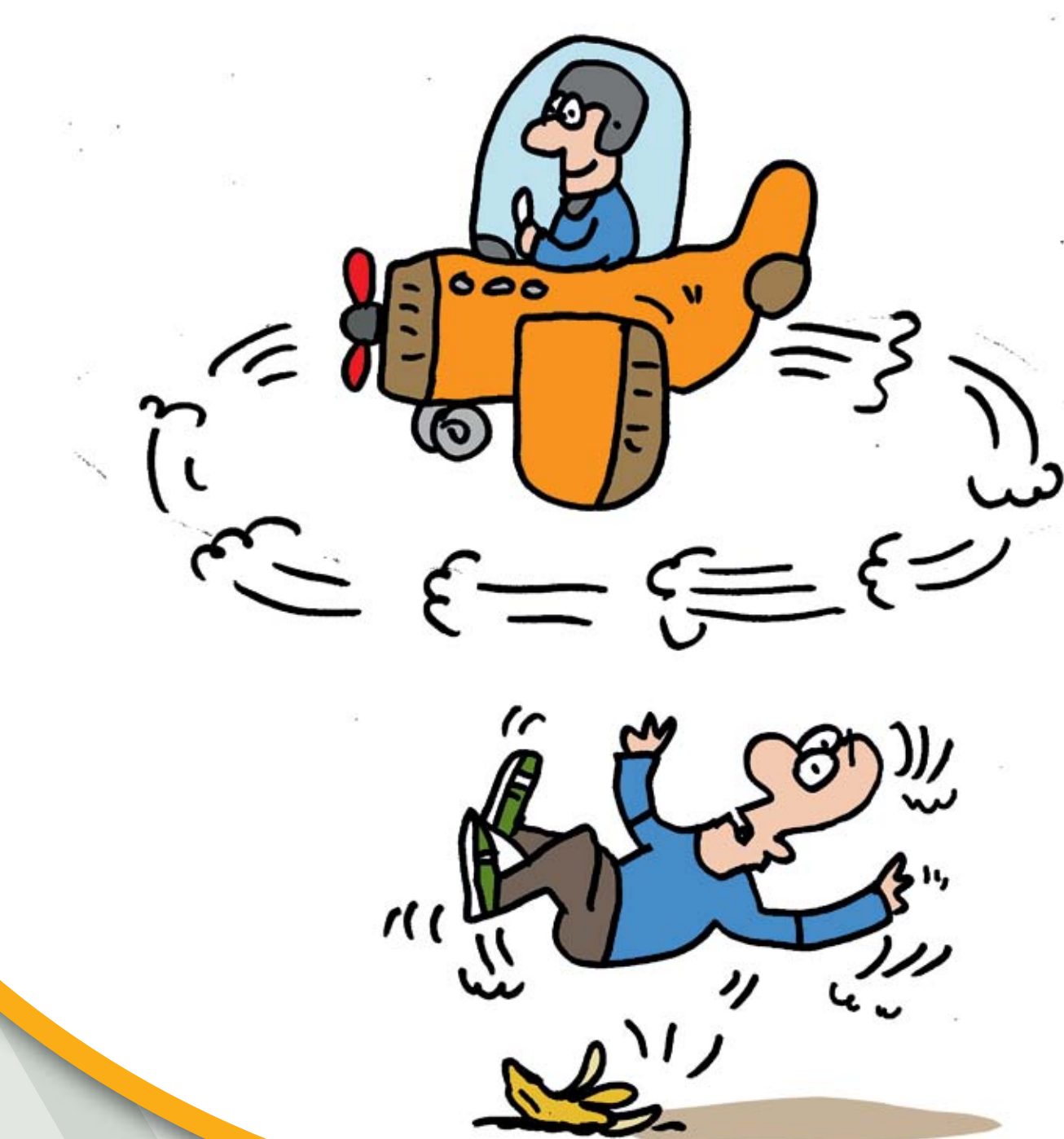
חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

חידת הגיון

מצא את המונח המסתתר באיור

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

מלאכים במסורת היהודית

המלאכים הם יצורים שמימיים, רוחניים, על-טבעיים. בתנ"ך המלאכים מופיעים בדרך-כלל בדמות אנשים, שיכולים להפוך לרואים ואינם נראים. תיאוריהם כבעלי כנפי ברבור והילה מעל ראשם הושפעו מהאמנות הנוצרית. יחד עם זאת, בחזיונות שראו הנביאים ישעיהו ויחזקאל מתוארים מלאכים בעלי כנפיים הסובבים את המרכבה האלוהית ונקראים כרובים ושרפים.

הידעת?

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

אשקלון, כעיר גבול, נחשבה בחלק מן העניינים ההלכתיים כ"חוץ לארץ".
יחד עם זאת, כיוון שהיו באשקלון יהודים רבים, חלו עליה הלכות טומאה וטהרה
של ארץ ישראל. ובכל זאת, היו שחשדו בה: כשהגיעו לאשקלון רבן גמליאל
ואונקלוס תלמידו, טבל הרב במקווה המקומי, ואילו תלמידו, שהיה גר, הקפיד
לטבול בים, בשל החשש שהמקווה המקומי אינו כשר.

מקווה

מקווה הוא מאגר מים שאינם שאובים
בנפח 40 סאה לפחות (360 או 550
ליטרים), שנועד לאפשר ליהודים
לקיים את מצוות הטבילה, כדי להיטהר
ממצבי טומאה או לטבול כלים חדשים
שנקנו מגוי.
ניתן לטבול גם במקור מים טבעי שרוב
המים בו אינם נאספים, והוא רחב דיו
להכיל את כל גופו של הטובל.

הידעת

בחוצות אשקלון

יהדות באשקלון העתיקה

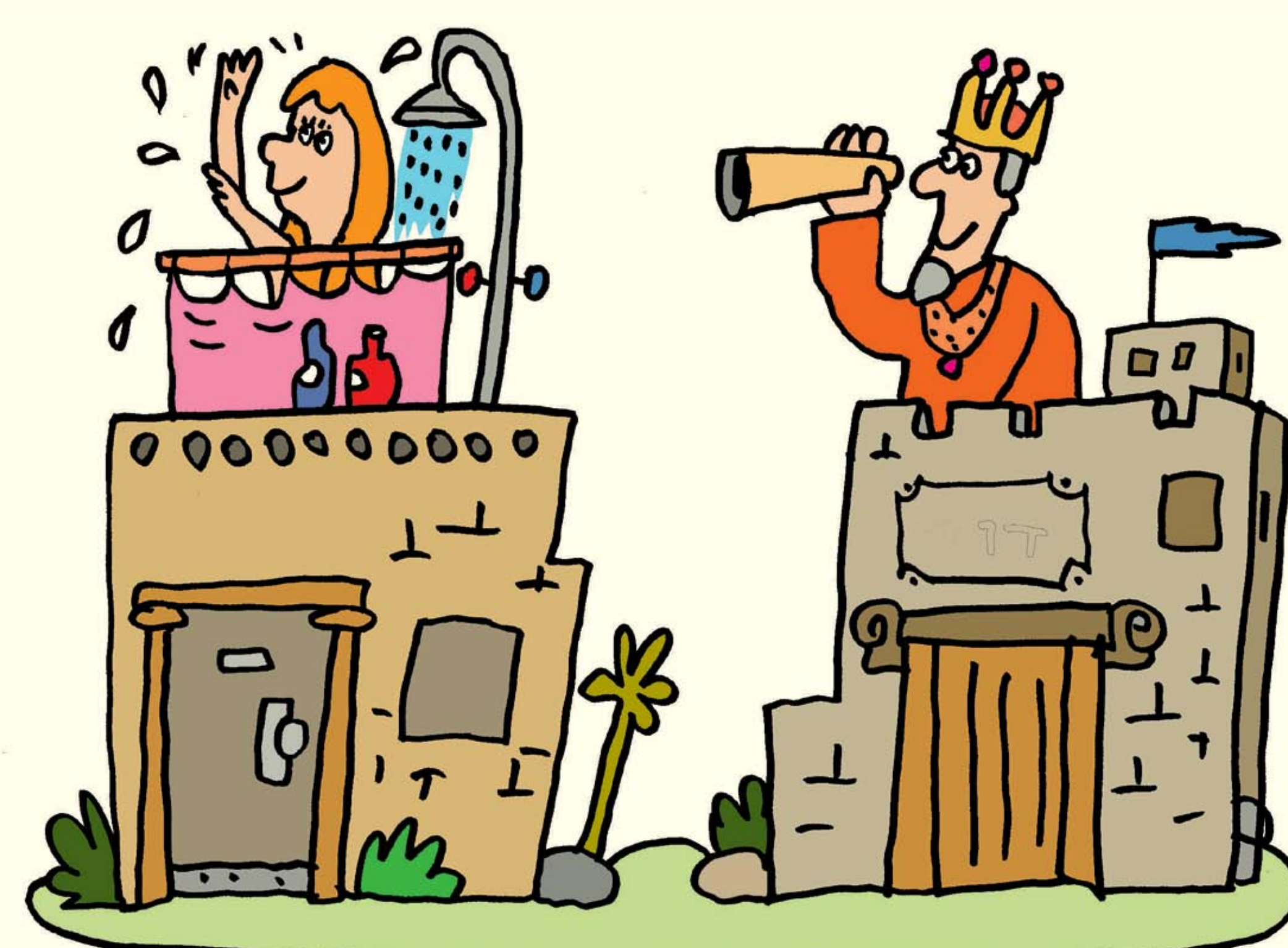
לפניכם שישה סיפורי תנ"ך הקשורים במים - התוכלו לזהותם?

1

2

3

4

5

6

בחוצות אשקלון

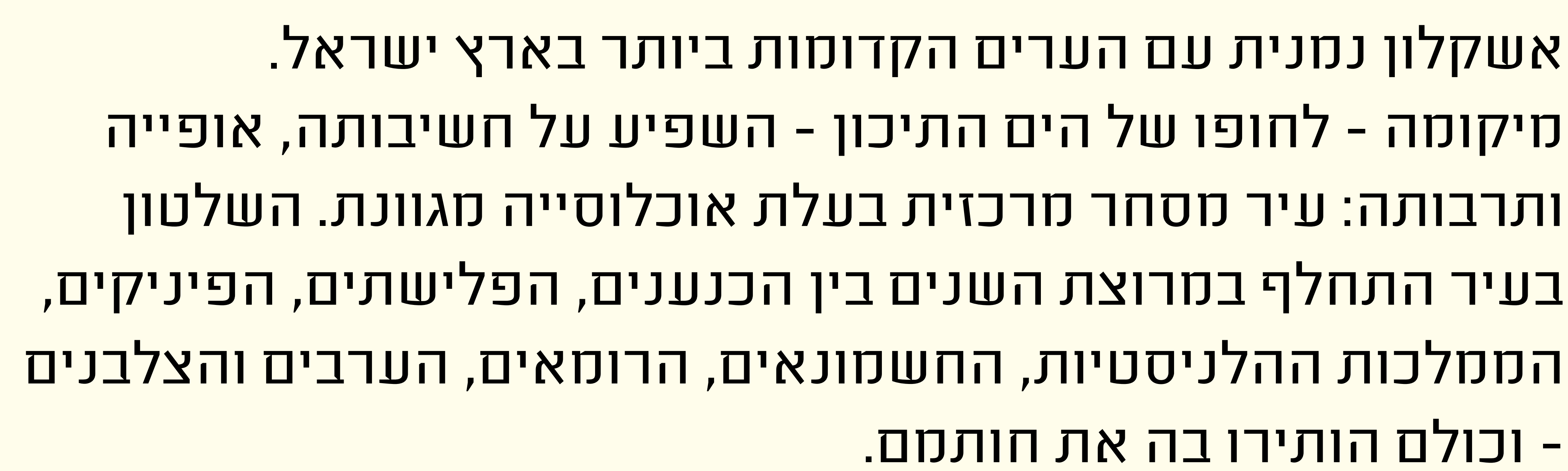
יהדות באשקלון העתיקה

זהו את הפתגמים המסתתרים באיורים

יהדות באשקלון העתיקה

כתובת יוונית-יהודית מהמאה השלישית לסה"נ בקירוב.
כיום נשמרת במוזיאון הפלגלציון, ירושלים.
זהו אחד מן השיירים החומריים היהודיים הבודדים
שנמצאו באשקלון. בכתובת חקוקות המלים: "מצבת זכרון
של בית ביזוס. פה נחה רבקה אמו של מאנוס. שלום." המלה
שלום מופיעה רק ביוונית וכן בעברית.

צוות התערוכה:
אורית אנגלברג ברעם, אוצרות וטקסטים
דנה וולפילר ללקין, ניהול והיגוי
עמוס אלנבוגן, איור וגיבוש רעיוני
ענת קליימן, עיצוב גרפי וליווי מקצועי

דר' צביקה צוק, ארכיאולוג רשות הטבע והגנים
דר' אבי ששון, מחקר אקדמי